

معرفی دو گونه دارویی شاه‌اسپریم و مخلصه کاشته شده در باغ گیاهان دارویی و صنعتی در باغ گیاه-

شناسی ملی ایران

مریم حسنی نژاد

پژوهشگر باغ گیاه‌شناسی ملی ایران، پست الکترونیکی: hasaninejad@rifr-ac.ir

باغ گیاه‌شناسی ملی ایران تنوع قابل توجهی از گونه-
های ایران را داراست. از گونه‌های باارزش و بااهمیت
کاشته شده در کلکسیون دارویی دو گونه
Tanacetum balsamita (شاه اسپریم) و
Tanacetum parthenium (مخلصه) هستند که
معرفی و کاربردهای آنها توضیح داده می‌شود.

شاه‌اسپریم *Tanacetum balsamita* (Asteraceae)

گیاهی علفی چندساله و ریزوم‌دار است و ۳۵-۸۰ سانتی‌متر ارتفاع دارد (شکل ۱). یکی از گیاهان دارویی خوشبو با گل‌هایی به رنگ سفید است. این گیاه بومی ایران که در آذربایجان حضور دارد، دارای منشا مدیترانه‌ای است. دارای پراکنش گسترده‌ای در جهان، از اروپا تا جنوب‌غربی آسیا است، به طور کلی در اکثر نقاط دنیا بومی می‌باشد. با توجه به بررسی منابع انجام شده این گیاه در ترکیه، رومانی، لهستان، آلمان، ایتالیا، اسپانیا و انگلیس تحت‌کشت بوده و در باغ‌های گیاه‌شناسی اکثر کشورهای اروپائی وجود دارد. در قاره آمریکا، در کشور برزیل به صورت طولانی مدت استفاده درمانی داشته است. فصل گلدهی شاه‌اسپریم در ماه‌های مرداد تا شهریور است.

روش تکثیر

تکثیر آن از طریق تقسیم بوته در بهار یا قلمه ریشه و ریزوم اوایل پاییز می‌باشد. تکثیر از طریق بذر به دلیل اینکه در بیشتر مناطق مانند ایتالیا و انگلیس بذر تولید نمی‌کند، معمول نمی‌باشد. البته لازم بذکر است در باغ گیاه‌شناسی بهترین روش تکثیر، تقسیم بوته در فروردین و اوایل اردیبهشت قبل از گرم شدن هوا می‌-

خواص دارویی

شاه اسپرم در طب سنتی ایران پیشینه چند صدساله دارد و در سال‌های طولانی به عنوان طعم‌دهنده غذا، مقوی قلب و ضدنفخ در طب سنتی ایران استفاده می‌شود. البته در منطقه آذربایجان به صورت عرق برای درمان دل‌درد و دل‌پیچه، مقوی قلب و همچنین برای خوشبو و خوشمزه کردن چای، دوغ و آبدوغ خیار به

باشد. طبق بررسی انجام شده بذرها دارای قوه نامیه پایینی هستند به همین دلیل روش تکثیر از طریق بذر روش متداولی در باغ گیاه‌شناسی نمی‌باشد. در سال ۱۳۷۵ به صورت گیاه زنده از منطقه خوی در آذربایجان غربی جمع‌آوری و در باغ گیاهان دارویی و صنعتی کاشته شده و بخوبی مستقر شده است.

کار می‌رود. قسمت مورد استفاده این گیاه بخش‌های اندام هوایی می‌باشد. اسانس این گیاه مایعی بیرنگ تا زرد روشن می‌باشد که به طریق تقطیر با آب یا بخار آب از اندام‌های هوایی بدست می‌آید و به عنوان مهم‌ترین ماده مؤثره این گیاه می‌باشد.

شکل ۱- *Tanacetum balsamita*مخلصه *Tanacetum parthenium* (Asteraceae)

صخره‌ای در سایه سنگ‌ها رشد می‌کند. دارای گل‌های سفید با ساقه‌های برافراشته به ارتفاع ۳۰-۸۰ سانتی-متر است و گیاهی به شدت معطر و آروماتیک است (شکل ۲ و ۳). زمان گلدهی آن اردیبهشت و خرداد می‌باشد. بهترین زمان برای جمع‌آوری بذر اوایل تابستان است.

گیاهی چندساله علفی بومی ایران، اروپا تا جنوب شرق آسیا است. سرعت رشد این گیاه در جنوب شرق اروپا تا آسیا متوسط است. در ایران در ارتفاعات استان لرستان و چهارمحال بختیاری، کهگیلویه و بویر احمد، کرج، خراسان، اصفهان، آذربایجان، همدان، زنجان و اطراف غرب تهران پراکنش دارد. عموماً در نواحی

خواص دارویی

نامگذاری این گیاه به مخلصه این است که بعد از مصرف آن رهایی از سم افعی و سموم هوا است. قسمت مورد استفاده این گیاه بخش‌های علفی و سرشاخه‌های گلدار می‌باشد که عمدتاً در فصل تابستان جمع‌آوری می‌شود.

مهم‌ترین ترکیبات موجود در آن سزکویی‌ترین لاکتون-ها می‌باشد که اصلی‌ترین آنها پارتولید است. براساس برخی از مطالعات پارتولید موجود در این گیاه دارای اثرات ضد میگرنی و ضد سرطانی است. در کشور دانمارک از آن برای درمان صرع استفاده می‌شود. در طب سنتی ایران نیز به‌عنوان ضددرد و مسکن کاربرد دارد، از دیگر خواص آن دفع سموم است. علت

روش تکثیر

بهترین زمان تکثیر از طریق تقسیم بوته فروردین و اردیبهشت قبل از گرم شدن هوا است. این گیاه در سال ۱۳۷۵ در باغ گیاهان دارویی و گیاهان صنعتی باغ گیاه‌شناسی ملی ایران کاشته شده و بخوبی مستقر شده است.

تکثیر آن از طریق بذر و تقسیم بوته می‌باشد. با توجه به اینکه این گیاه چندساله است، اگر بذرهای روی زمین بریزند، در بهار آینده سبز می‌شوند، البته بهترین زمان کاشت در گلخانه در گلدان در اسفند ماه می‌باشد. در فروردین ماه بذرهای جوانه‌زده و در اردیبهشت ماه می‌توان گیاهچه‌های سبز شده را به خاک منتقل و کشت کرد.

شکل ۲- تصویر گل در *Tanacetum parthenium*

شکل ۳- *Tanacetum parthenium* در حالت گلدهی